

Jazyk nenávisti v sociálno-politickom živote

Ekaterina Borisova 

Abstract

Hate Speech in Socio-Political Discourse. *This study analyzes the phenomenon of hate in socio-political discourse, emphasizing the methodological distinction between hate (as a psychological attitude) and verbal aggression (as behaviour), thereby questioning their direct identification. The main section focuses on the historical precedent set by the 19th-century literary critic, Vissarion Belinsky. Under Tsarist censorship, Belinsky transformed his publicist criticism into an ideological instrument for social transformation. His "furious" and uncompromising language was shaped by a unique blend of personal psychological maximalism and political necessity. The paper argues that Belinsky established a lasting tradition in Russian culture of using hateful language as a legitimate polemical method. The decanonization of this image is hindered by the enduring historical myth of Belinsky, which obscures the complexity of his personality and language—a phenomenon persisting to this day.*

<https://doi.org/10.53465/JAP.2025.9788022552806.28-35>

Keywords: language of hate, hate speech, Vissarion Belinsky, publicist criticism, censorship, verbal aggression, myth.

Kľúčové slová: jazyk nenávisti, hate speech, Vissarion Belinskij, publicistická kritika, cenzúra, agresia, mýtus.

Úvod

Táto štúdia analyzuje fenomén nenávisti v sociálno-politickom diskurze, zdôrazňujúc metodologický rozdiel medzi nenávisťou (ako psychologickým postojom/attitude) a rečovou agresiou (ako správaním), čím spochybňuje ich priame stotožnenie. Hlavná časť práce sa zameriava na historický precedens: literárny kritik Vissarion Belinskij (19. storočie). V podmienkach cárskej cenzúry premenil svoju publicistickú kritiku na ideologický nástroj sociálnej transformácie. Jeho „zúrivý“ a nekompromisný jazyk bol formovaný kombináciou osobného psychologického maximalizmu a politickej nevy-

hnutnosti. Práca argumentuje, že Belinskij vytvoril v ruskej kultúre trvalú tradíciu použitia nenávisťného jazyka ako legitímnej polemickej metódy. Dekanonizácia tohto obrazu je sťažená pretrvávajúcim historickým mýtom o Belinskom, ktorý prekryva zložitosť jeho osobnosti a jazyka, čo je jav trvajúci až dodnes.

Čo to je - nenávisť?

Nenávisť definujú ako intenzívnu negatívnu emóciu, spojenú s nepriateľstvom, znechutením a túžbou ublížiť jej predmetu, a sprevádzanú agresívnymi sklonmi voči nemu (Sternberg & Sternberg, 2012). Je to nielen vlastnosť jednotlivca, ale aj spoločenský jav, ktorý možno využiť v politických, etnických a ideologických konfliktoch (Delgado & Stefancic, 2004).

Korene tohto javu však možno nájsť už na primárnej úrovni života – bunkovej a dokonca molekulárnej. Napríklad imunitu je možné pochopiť ako odmietnutie geneticky cudzích objektov (patogénov). Medzi zvieratami sa to prejavuje ako intolerancia voči konkurentom. Živé bytosti sú inštinktívne neznášanlivé k iným tvorom ako vo vnútri, tak aj mimo svojho vlastného druhu, pretože ich vnímajú ako hrozbu. V procese evolúcie preživali (a preto zanechávali potomstvo) tí z nich, ktorí rýchlejšie odpovedali na nebezpečenstvá. Z toho dôvodu je reakcia na hrozby pre ľudí až dodnes taká dôležitá, keďže tomu slúžia zároveň tri rôzne časti mozgu (Zeki & Romaya, 2008).

Nebezpečenstvo môže spôsobiť strach alebo hnev, vyvolávajúci silnejšiu emocionálnu odozvu ako neutrálne alebo pozitívne správy. Tato vlastnosť sa nazýva „negatívna zaujatosť“ („*negativity bias*“). Inak povedané, ak chcete prilákať maximálnu pozornosť, treba kričať „požiar!“, ale nie „aké je dnes dobre počasie!“

Medzi ľuďmi sa prirodzená situačná neznášanlivosť môže zmeniť pod vplyvom hnevu alebo strachu na nenávisť voči nejakému objektu ako konštantu. Takýto stav sa v sociálnej psychológii volá sociálny postoj (angl. *Attitude*) - predispozícia (tendencia) subjektu k určitému spoločenskému správaniu. Postoje-*attitudes* taktiež definujú ako psycho-nervovú pripravenosť, pôsobiacu na reakcie jednotlivca vo vzťahu ku všetkým objektom alebo situáciám, s ktorými je spojený (Allport, 1935). Nenávisť teda možno chápať ako stabilný attitude, založený na intolerancii, hneve a (alebo) strachu.

Prečo nenávidíme?

Keď sa cítime v ohrození, deš' nás to. Potom prichádza hnev voči tým, ktorí vytvorili túto hrozbu a vystrašili nás. Takým spôsobom je najjednoduchší a najspoľahlivejší spôsob, ako motivovať ľudí, aby niekoho nenávideli, presvedčiť ich, že je pre nich nebezpečný. Uvedenú techniku môžeme pozorovať aj v politike.

Skutočne vidíme, že v rôznych krajinách opozícia tvrdí, že existujúca tam vláda v niečom ohrozuje občanov: buď ich blahobyť, slobodu, demokraciu, kultúru, právny štát, jednotu EÚ a podobne. Tí z nich, ktorí nie sú náchylní k samostatnej analýze, veria opakovaným tvrdeniam a hnevajú sa na vládu, ktorá útočí na základy a hodnoty ich spoločenského života.

Mnohí výskumníci s obavami konštatujú rastúci výskyt nenávisťných prejavov v modernom verejnom živote. Napríklad Ľubomír Guzi poznamenal, že dynamika „jazyka nenávisťi, lži a útoku“ v súčasnej politickej komunikácii vedie k tomu, že vecná analýza sa nahrádza emóciami a autori vplývajú na recipienta nie silou a fundovanosťou argumentov, ale pôsobivosťou negatívnych obrazov, čiže emocionálne, čo značne deformuje objektivitu následného vnímania sociálnej, ekonomickej a politickej reality zo strany recipienta. Logická argumentácia odstupuje na vedľajšie pozície (Guzi, 2016).

V dnešnej dobe to dobre vidíme v sociálnych sieťach. Výskumy ukazujú, že používatelia, šíriaci tam negatívny kontent, sú populárnejšie, ako tí, ktoré píšú len pozitívne alebo neutrálne príspevky. Publikácie, vyvolávajúce silné emócie – hnev, strach, nenávisť – tam dostávajú viac pozornosti. V dôsledku medzi účastníkmi komunikácii vzniká chybný pocit normálnosti nenávisťného až agresívneho správania.

Ako nenávidíme?

Irina Dulebová podrobne preskúmala problematiku špeciálneho „jazyka agresie“, ktorý sa udomácnil v moderných publikáciách a verejných prejavoch (Dulebová, 2019). Prípustnosť jeho stotožnenia s „jazykom nenávisťi“ je však otázna. Agresia a nenávisť sú úzko súvisiace, ale odlišné javy: agresia môže byť motivovaná nielen nenávisťou, ale aj praktickými dôvodmi (ľudia často hovoria, akoby sa ospravedľovali: nič osobné!); nenávisť nevedie nevyhnutne k agresii. A formy ich vyjadrovania sú tiež odlišné.

Nenávisť sa často prejavuje neverbálnymi formami: odsudzujúcim alebo pohŕdavým tónom hlasu alebo pohľadom, sarkazmom alebo žieravou iróni-

ou a (alebo) odmietavými gestami. V tomto prípade sa môžu použiť akékoľvek slová vrátane foriem zdvorilosti. Ak ju subjekt nenávisť nechce demonštrovať objektu, neuchýli sa k nadávkam ani vyhrážkam, typickým pre agresívne správanie. Ak to chce – môže vzniknúť aj rečová agresia. Je dôležité si pamätať, že nenávisť ako postoj-attitude je psycho-nervová pripravenosť k určitému správaniu, ale nepredstavuje samo o sebe samotné správanie.

O tom hovorí tzv. „Paradox LaPiera“. Začiatkom 30. rokov 20. st. americký sociológ Richard LaPier uskutočnil výskum rasovej a národnostnej intolerancie v USA. Podarilo sa mu dokázať, že attitudy sa nemusia nevyhnutne prejavovať v správaní. Konkrétne: hotelieri, ktorí nenávideli Číňanov a vopred odmietali ich rezervácie miest vo svojich zariadeniach, súhlasili s ich ubytovaním, keď tí osobne prišli do hotela (LaPiere, 1934).

Ako zaznamenal Vasilij Lipitskiy, komerčné vzťahy alebo zvyk slušnej reakcie pri priamom kontakte sú účinnejšie ako abstraktná neznášanlivosť alebo nenávisť. „To je základ života spoločnosti, kde úplne rôzni ľudia sú schopný spolupráce a koexistencie, založenej na zhodujúcich sa záujmoch“ (Lipitskiy, 2019). Vladimír a Božena Seileroví spravodlivo ukazujú že tovarový vzťah (medzi predávajúcim a kupujúcim) je schopný z nepriateľa urobiť únosnú osobu, alebo až priateľa (Seiler & Seilerová, 2004).

Z uvedeného vyplýva, že „jazyk nenávisť“ je komplikovanejší jav, než primitívny „jazyk agresie“, podrobne opísaný Irinou Dulebovou. Spôsoby vyjadrenia nenávisť sú mimoriadne rozmanité a neobmedzujú sa len na agresívne správanie, vyhrážky a nadávky. Ale v prípadoch, keď spoločenské obmedzenia prestávajú fungovať, prejavy nenávisť, vrátane verbálnych, môžu dosiahnuť extrémne formy.

Hate machine.

Vissarion Grigorijevič Belinskij (1811–1848) bol významný ruský literárny kritik, publicista a mysliteľ 19. storočia. Je považovaný za zakladateľa ruskej klasickej literárnej kritiky. Súčasníci ho prezývali „Zúrivý Vissarion“ („*Неистовый Виссарион*“) pre jeho mimoriadnu vášnivosť a nekompromisnosť v úsudkoch. Belinskij vnímal literatúru ako tribúnu pre presadzovanie sociálnych a politických ideí, bojoval proti cenzúre a spoločenským neduhom, a bol stúpencom socialistických názorov. Jeho kriticko-publicistická činnosť a majstrovstvo v umení publicistickej kritiky sú predmetom štúdia pre špecialistov v rôznych vedných odboroch. Zámerom Belinského kriticko-publicistickej metódy nebola len estetická analýza, ale predovšetkým obrana a presadzovanie vlastných predstáv o spoločenských

a morálnych problémoch doby. Svoje názory tvrdo obhajoval v polemike s oponentami rôznych smerov, čím premenil literárnu kritiku na nástroj spoločenského a ideologického boja (Prochorov, 2011).

Práve v jeho nekompromisnosti voči spoločenským neduhom a vášnivej oddanosti svojim ideálom spočíva podstata tohto „furiozneho“ (zúrivého) temperamentu, ktorý umožnil výskumníkom nazvať ho „strojom na nenávisť“. V podmienkach vtedajšieho Ruska, kde priama politická diskusia nebola možná z dôvodu prísnej cenzúry, sa literárna kritika stala hlavným bojovým poľom pre spoločenské idey. Belinskij využil celý arzenál svojho jazyka na dosiahnutie sociálnych cieľov.

Tieto ideologické aspirácie boli kľúčové pre Belinského metodológiu. I. Romanenko zdôrazňuje, že jeho kritika nebola len estetickým hodnotením, ale „inštrumentom sociálnej transformácie“. Belinskij trval na tom, že umenie musí byť „verejnou tribúnou“ pre myšlienky sociálneho pokroku. Tým zvýšil nároky na spisovateľov a ospravedlnil svoj extrémne prísny a vášnivý jazyk voči tým, ktorí tieto vysoké sociálne a etické požiadavky nesplňali (Romanenko, 2017).

Belinského jazyk bol v tej dobe vnímaný aj ako priama politická hrozba. Vláda Mikuláša I. (III. oddelenie, tajná polícia) bola presvedčená, že „dnes kritik (a jeho čitateľia) ničia literárnu hierarchiu a zajtra sa pustia do ničenia štátnej“. Úrady sa obávali, že „neúcta k literárnym celebritám môže viesť mladých ľudí k neúcte ku všetkému, čo národ uctieva: k úcte k úradom, k súčasnému poriadku vecí, a dokonca k Osobnosti Vašeho Cisárskeho Veličenstva“. Týmto sa práca s textom premenila na politický dozor, čo viedlo k sprísneniu cenzúry.

Hoci nám sociálne siete dnes poskytujú viac než dosť príkladov šírenia nenávisť v spoločnosti, táto prax existovala dávno pred vznikom internetu. V Rusku je oprávnené považovaný jedným z jej zakladateľov slávny literárny kritik Vissarion Belinskij. Sám môže slúžiť ako príklad toho, kam môže viesť bezhraničná nenávisť.

Psychologicky je Belinskij mimoriadne zaujímavý svojou absolútnou emotívnosťou. Sám sa spovedal z toho, že sa snažil realizovať svoju „...vášnivú potrebu buď milovať bez konca a bez hraníc, alebo nenávidieť, ak sa hranica predsa len našla alebo objavila“. Uvedený maximalizmus pocitov potvrdzuje jeho sebaurčenie: „Celý problém spočíva v tom, že pre mňa je moment pravda, za ktorou nevidím a ani nechcem vidieť nič viac“. Tento stav „život v momente“ dokonale vysvetľuje povahu jeho nekontrolovateľných výbuchov hnevu a lásky, ktoré viedli k nespravodlivej krutosti voči kolegom.

Poukázala na to Svetlana Vološina v článku „Belinskij – hate machine. Ako, koho a prečo preklínal veľký literárny kritik“, publikovanom v roku

2017. V ňom píše: „Hluk, zúrivosť a neznášanlivosť neboli len Belinského podstatou, ale aj jadrom jeho najlepších článkov a listov, jeho programového prístupu ku všetkým „špinám“ literatúry, žurnalistiky a následne aj života“ (Vološina, 2017).

Vološina vykreslila Belinského ako postavu s „furiozným“ temperamentosom, čo je obzvlášť zrejme v jeho osobnej korešpondencii, kde nekontroloval svoj hnev a používal hrubé výrazy. Podľa nej, bol majstrom v nadávaní; obscénne a poloobscénne nadávky, tvrdí autorka, boli neoddeliteľnou súčasťou jeho textov. Nielenže svoju nenávisť neskrýval, ale doviedol ju do absurdity.

Vološina cituje, ako písal o svojich ideových oponentoch: „...ó, nech im vypadnú vnútornosti a nech sa obesia na vlastných vnútornostiach, som pripravený preukázať im poslednú službu – narovnať slučky a dať im ich na krk“. Ďalší citát je o inom kolegovi z literárnej dielne: „...vášnivo túžim po jednej veci vo vzťahu k nemu: aby sa mi gúľal k nohám a aby som mu opäťkom čižmy rozdrvil jeho zvädnutú, farizejskú, žltú tvár“. Jedinou vinou týchto ľudí však bolo, že mali iné názory na umenie alebo spoločenské otázky ako Belinskij. Tu možno vidieť nielen absolútnu neznášanlivosť voči iným postojom, ale aj bolestivú bezuzdnú zatrpknutosť, ktorá vzniká bez adekvátneho dôvodu, alebo je neúmeraná spôsobivším to príčinám.

V modernej psychiatrii sa takéto neprimerané výbuchy hnevu považujú za príznak buď emocionálnej dysregulácie, alebo (ak sú systematické) za diagnostický znak intermitentnej explozívnej poruchy (Intermittent Explosive Disorder – IED) (American Psychiatric Association, 2013). Takže dnes by mal Belinskij veľkú šancu stať sa pacientom psychiatrov.

Vološinovej článok odhaľuje tmavú stránku Belinského osobnosti – jeho mizantropický štýl v osobnej komunikácii. Namiesto obvyklého kanonizovania, autorka ho zobrazila ako „hate machine“ („stroj na nenávisť“), používajúci nenávisť ako zbraň literárneho boja. Nedá sa sa ubrániť podozreniu, že práve od neho pochádza technika šírenia osobnej nenávisťi ako prostriedok politickej, vedeckej a umeleckej diskusie.

Ale tento prístup k dekanonizácii Belinského ostáva naďalej výzvou. Svedčí o tom aj fakt, že článok S. Vološiny – hoci vzbudil záujem medzi odborníkmi – bol publikovaný iba na internete a nebol prezentovaný v špecializovaných publikáciách.

Tento jav, teda pretrvávajúci problém s objektívnym pohľadom, potvrdzuje aj výskum formovania mýtu o Belinskom (Volkov, & Trubitsina, 2017). Autori zdôrazňujú, že obraz Belinského bol už v počiatočnom období zjednodušený, zbavený vnútorných rozporov a „ľudských slabostí“, vrátane jeho emocionálnej zúrivosti a polemickkej nekompromisnosti. Následne sa tento zjednodušený obraz upevnil v sovietskej literárnej kritike, ktorá ho

kanonizovala ako výlučného „bojovníka za revolučno-demokratické hnutie“. Takéto kanonizovanie znemožnilo objektívny, psychologický a „neistý“ pohľad na jeho jazyk až do nedávnej doby. Zdá sa, že idealizácia Belinského trvá v Rusku až dodnes.

Záver

Štúdium problematiky „jazyka nenávisti v sociálno-politickom živote“ poukázalo na to, že nenávisť je oveľa zložitejším javom, než len primitívna verbálna agresia. Spôsoby jej vyjadrenia sú mimoriadne rozmanité a nezriedka zahŕňajú sofistikované formy irónie alebo sarkazmu, ktoré sa dajú využiť ako zbraň v ideologickej a politickej polemike.

Historický príklad Vissariona Belinského - zakladateľa ruskej tradície tohto jazyka – jasne demonštruje, ako sa táto vnútorná vášeň transformovala na systémový, ideologicky zdôvodnený nástroj publicistickej kritiky. V podmienkach prísnej cenzúry 19. storočia (kde bol jeho jazyk vnímaný dokonca ako priama politická hrozba) sa jeho kritika stala hlavným nástrojom sociálneho boja. Analýza jeho „furiózneho“ temperamentu ukázala, že vznik tohto štýlu bol výsledkom unikátneho spojenia osobného psychologického maximalizmu („moment je pravda“) a sociálno-politickej nevyhnutnosti bojovať za ideály.

Belinskij tak vytvoril tradíciu, kde sa ostrý, nenávisťný jazyk stal legítimnou metódou spoločenského boja. Zároveň táto zložitosť a „neisté“ aspekty jeho jazyka ostávajú predmetom ideologického sporu dodnes. Pretrvávajúca sila jeho kanonizovaného mýtu, ktorý zámerne prehliada jeho emocionálne zúrivosti a mizantropický štýl, je sama osebe dôkazom, že idealizácia historických postáv s cieľom ich ideologického využitia trvá v Rusku dodnes. To len potvrdzuje, že jazyk nenávisti, keď je ideologicky motivovaný, má trvalú a kontroverznú úlohu v sociálno-politickej polemike, ktorá prekračuje časové hranice od 19. storočia až do súčasnosti.

Literatúra

- Allport, G. W. (1935). Attitudes. In C. Murchison (Ed.), *Handbook of social psychology* (pp. 798–844). Clark University Press.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.
- Delgado, R., & Stefancic, J. (2004). *Understanding words that wound*. Routledge.

- Dulebová, I. (2019). Rečová agresia v politickom diskurze. In R. Štefančík (Ed.), *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politologie IV*. (pp. 93–102). Ekonóm.
- Guzi, Ľ. (2016). Historická symbolika v politickom diskurze postsovietskeho Ruska. In R. Štefančík (Ed.), *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politologie* (pp. 135–149). Ekonóm.
- Lapiere, R. T. (1934). Attitudes vs. Actions. *Social Forces*, 13(2), 230–237
- Lipitskiy, V. (2019, October 20). Intolerancia: Psychohistorické poznámky online. *Blog.sme.sk*. <https://blog.sme.sk/lipitskiy/spolocnost/intolerancia-psychohistoricke-poznamky> (Accessed October 20, 2025).
- Prochorov, E. P. (2011). *V. G. Belinskij. Iskusstvo publicističeskoj kritiki*. Fakul'tet žurnalistiki MGU im. M. V. Lomonosova.
- Romanenko, I. B. (2017). Ideologičeskie i èstetičeskie istočniki literaturnoj kritiki V. G. Belinskogo. *Naučnyj žurnal «Diskussija»*, 77(2), 46–52.
- Seiler, V., & Seilerová, B. (2004). *Tolerancia a intolerancia v biosocialnej determinácii*. Seiler.
- Sternberg, R. J., & Sternberg, K. (2012). *The nature of Hate*. Cambridge University Press.
- Volkov, V. A., & Trubitsyna, O. N. (2017). Iz istorii formirovanija mifa o V. G. Belinskom. *Vestnik MGUKI*, 80(6), 136–141.
- Vološina, S. (2017, May 4). Belinskij – hate machine: Kak, kogo i začem prokľal velikij literaturnyj kritik. *Rima.media*. <https://rima.media/-document/2017-05-04-gorky-287486-belinskii-hate-machine> (Accessed October 21, 2025).
- Zeki, S., & Romaya, J. P. (2008). Neural Cor. relates of Hate. *PLoS ONE*, 10(3), e3556. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0003556>

Kontakt:

PhDr. Ekaterina Borisova, PhD.

Katedra slovanských jazykov
a interkultúrnej komunikácie
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave

Department of Slavic Languages
and Intercultural Communication
Faculty of Applied Languages
Bratislava University of Economics
and Business

Email Address: ekaterina.borisova@euba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7731-4659>